

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (м. Вінниця)**

КАДЕР ШАМАЛ АХМЕД

УДК 332.135:339.9

**РОЗВИТОК СВІТОВОГО ЕНЕРГЕТИЧНОГО РИНКУ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

Автореферат
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Вінниця – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародної економіки Донецького національного університету (м. Вінниця) Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Макогон Юрій Володимирович,
Донецький національний університет
(м. Вінниця) Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри міжнародної економіки

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Тараненко Ірина Всеволодівна**, ПВНЗ «Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля», завідувач кафедри міжнародного маркетингу;

кандидат економічних наук, доцент **Капранова Лариса Григорівна**, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» МОН України (м. Маріуполь), завідувач кафедри економічної теорії та інтелектуальної власності.

Захист дисертації відбудеться 28 грудня 2015 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.051.03 у Донецькому національному університеті за адресою: 21007, м. Вінниця, вул. Фрунзе, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького національного університету за адресою: 21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.

Автореферат розісланий «__» листопада 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
к.е.н.

С.П. Ланська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Однією з провідних тенденцій розвитку світової економіки на сучасному етапі є глобалізація енергетичних ринків, створення єдиного енергетичного простору, зростання взаємопроникнення регіональних та державних енергетичних структур. Такі процеси обумовлюють об'єктивну консолідацію зусиль учасників світового енергетичного процесу щодо забезпечення безперервного енергопостачання країн і регіонів в умовах нестабільності світових цін на енергоносії та зростання політичної напруженості навколо окремих країн-виробників. При цьому об'єктивність потреб щодо забезпечення енергетичної безпеки та стимулювання інвестиційної активності в галузях енергетики в умовах глобальної економічної кризи вимагає акцентування уваги на питаннях реформування відносин між суб'єктами світового енергетичного ринку і підходів до забезпечення всіх країн світу енергетичними ресурсами.

Глобалізація енергетичних ринків, як найбільш помітна тенденція останніх десятиліть у світовій економіці внаслідок значного зростання міжнародної торгівлі енергоресурсами, а також змін у сфері технологій енергопостачання, поступово нівелює відмінності щодо споживчої поведінки на регіональних ринках, що посилює вразливість до кризових проявів, масштабність яких в умовах глобалізації є безпрецедентною.

Дослідження світових ринків і міжнародної торгівлі висвітлені в наукових роботах видатних класиків економічної думки Р. Вернона, Ч. Кіндельбергера, П. Кругмана, В. Леонт'єва, Дж. Мілля, Б. Оліна, Д. Рікардо, А. Сміта, Л. Уельса, Е. Хекшера та ін.

Значний внесок у дослідження проблем розвитку і функціонування світових ринків, зокрема з урахуванням впливу кризових явищ в економіці, внесли такі українські вчені як Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, О. Рогач, А. Румянцев, І. Тараненко, О. Шнирков та ін.

Проблематиці розвитку енергетичних ринків присвячено наукові роботи провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як О. Амоша, В. Бушуєв, П. Джеймс, Ф. Парра, В. Прайд, Р. Райан, Р. Сейдл, П. Хорснелл.

Вивченню проблем розвитку енергетичного сектора Іраку присвячені роботи К. Сервайлі, К. Хабіба, А. Хаврамі.

Незважаючи на значну кількість наукових робіт як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, подальшого наукового опрацювання потребують питання розвитку світового енергетичного ринку з урахуванням поширення кризових явищ у сучасній глобалізованій економіці, що зумовило вибір теми дисертаційної роботи, постановку мети і задач дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до напрямів науково-дослідної роботи кафедри міжнародної економіки Донецького національного університету МОН України (м. Вінниця) за держбюджетними темами: «Підвищення ефективності міжнародної економічної діяльності України в інтеграційних об'єднаннях: регіональний і галузевий аспект» (номер державної реєстрації 0106U012484), в рамках якої досліджено важелі розбудови міжнародної економічної діяльності країн; «Розвиток старопромислового регіону на основі інноваційної стратегії та трансферту знань»

(номер державної реєстрації 0111U009621), в рамках якої досліджено роль економічної складової у розвитку економічної діяльності регіону.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методологічних основ дослідження світового енергетичного ринку та розробка науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення стабільного функціонування світового енергетичного ринку в умовах глобальної економічної кризи.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено і вирішено такі *задачі*:

- розкрити теоретичну сутність становлення світового ринку;
- визначити особливості розвитку світового енергетичного ринку в умовах глобалізації світової економіки;
- дослідити сутність енергоресурсної політики країн в умовах глобальної економічної кризи;
- проаналізувати тенденції розвитку світового енергетичного ринку з урахуванням впливу глобальної економічної кризи;
- здійснити факторний аналіз рівня енергозалежності країн в умовах глобалізації;
- дослідити розвиток енергетичного сектору Іраку в контексті глобалізації світового енергетичного ринку;
- визначити перспективні тенденції розвитку глобального енергетичного ринку;
- проаналізувати прогностичні оцінки розвитку світового енергетичного ринку в посткризовий період;
- оцінити перспективи енергетичного сектору Іраку на світовому енергетичному ринку.

Об'єктом дослідження є розвиток світового енергетичного ринку в умовах глобальної економічної кризи.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та організаційно-економічні аспекти функціонування світового енергетичного ринку з урахуванням впливу глобальної економічної кризи.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дисертаційної роботи становлять фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених щодо проблем дослідження функціонування світового енергетичного ринку та забезпечення енергетичної безпеки національних економік в умовах глобальної економічної кризи.

У процесі дослідження використано діалектичний метод наукового пізнання, а також загальнонаукові методи пізнання: методи теоретичного узагальнення, аналізу, синтезу (при дослідженні трансформації світового ринку енергоресурсів під впливом кризових явищ у світовій економіці), систематизації та угруповань (при дослідженні факторного впливу на рівень енергетичної залежності груп країн), метод статистичного аналізу (при оцінці стану енергетичного сектору Іраку в умовах взаємодії зі світовим ринком), порівняння (для аналізу тенденцій розвитку світового енергетичного ринку), метод системного аналізу (при здійсненні SWOT-аналізу енергетичного сектору Іраку) та ін.

Інформаційну базу дослідження становлять статистичні дані офіційних звітів та аналітичні публікації провідних міжнародних організацій та енергетичних компаній: ОПЕК, ЮНКТАД, СОТ, Євростат, Міжнародного енергетичного

агентства, BP (BritishPetroleum), монографічна та періодична література, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні теоретико-методологічних основ дослідження світового енергетичного ринку і розробці організаційно-наукових засад розвитку світового енергетичного ринку з урахуванням кризових проявів в умовах глобалізації.

вперше:

враховуючи загострення проблеми забезпечення балансу інтересів між основними суб'єктами світового енергетичного ринку в умовах глобалізації, доведено необхідність створення системи *глобального доступу до енергетичних ресурсів, заснованої на гуманітарних принципах* (на доповнення до системи двосторонніх контрактних відносин, заснованої на економічних принципах), основою якої має стати узгоджена співпраця провідних держав світу щодо забезпечення глобальної енергетичної безпеки і надання ресурсів для формування збалансованого енергетичного резерву (за умови створення міжнародного механізму управління даним резервом);

удосконалено:

теоретико-методологічні засади дослідження світового ринку, а саме з урахуванням того, що в сучасних умовах співвідношення між базисними чинниками виробництва буде невідмінно змінюватись (що стосується, перш за все, енергетичних ресурсів у зв'язку із загостренням проблеми обмеженості природних запасів, особливо в розвинутих країнах), обґрунтовано, що хоча наявність сировинної бази створює додаткові переваги для розвитку галузей виробництва, природні ресурси виступають необхідною, але не визначальною умовою розвитку країн внаслідок перетворення зовнішньоекономічних зв'язків на важливий чинник економічного розвитку;

теоретичні основи дослідження світових ресурсних ринків, а саме базуючись на висновку, що ціна на нафту стала важливим фінансовим індикатором стану світової економічної системи (зростання інвестиційної привабливості нафтових ф'ючерсних контрактів і похідних фінансових інструментів сприяло трансформації характеру нафтового ринку з товарно-сировинного в сегмент фінансового ринку), розроблено *змістовно-структурну модель ринку нафти*, яка, крім геополітичних та інших чинників, враховує фінансові чинники (відсоткові ставки, курси валют, фінансові та виробничі цикли, кон'юнктура товарних ринків, націоналізація ресурсів, фінансові резерви);

отримали подальшого розвитку:

організаційно-економічні основи розвитку глобального енергетичного ринку, а саме на основі ідентифікації перспективних тенденцій розвитку глобального енергетичного ринку (зростання попиту на електричну енергію; зростання застосування природного газу і стрімке збільшення видобутку нетрадиційного газу; комерціалізація технологій чистого вугілля; світове відродження ядерної енергетики; розвиток відновлювальної енергетики; покращення структури управління і моніторингу мереж; підвищення енергоефективності; розвиток високоефективних систем накопичення енергії; лібералізація світового енергетичного ринку) визначено *цільові орієнтири залучення інвестицій у ланки глобальної виробничо-збутової енергетичної мережі*: розвиток енергозбереження; впровадження більш екологічних та ефективних технологій; використання відновлювальних і альтернативних джерел енергії; підвищення віддачі родовищ;

підвищення ефективності нафто- і газовидобутку; розвиток глобального ринку скрапленого природного газу; створення і модернізація інфраструктури для транспортування і зберігання енергоносіїв та ін.;

організаційно-економічні засади розробки енергоресурсної політики країн в умовах глобалізації, а саме на основі систематизації *чинників впливу на стабільність національних енергоринків в умовах глобалізації* (ресурсних, економічних, науково-технічних, політико-правових, міжнародних), а також виходячи з неможливості подолання глобальних проблем без забезпечення енергетичної безпеки світової економіки, розроблено *алгоритм забезпечення енергетичної безпеки країн*, який на основі здійснення моніторингу енергетичної безпеки, врахування основних загроз і рівня безпеки, визначення очікуваних втрат і їх кількісної оцінки, науково-методичного забезпечення вирішення проблем енергетичної безпеки тощо, передбачає реалізацію комплексу заходів щодо реалізації стратегії енергетичної безпеки на макrorівні, – що покладено в основу визначення *основних складових енергетичної політики Іраку* (відповідно до якої енергетичний сектор Іраку має стати рушійною силою національного розвитку, забезпечуючи надходження доходів від експорту, які можуть бути використані для забезпечення постачання енергії на внутрішній ринок і сприяння диверсифікації національної економіки).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що отримані наукові результати доведені до рівня конкретних науково-методичних і практичних рекомендацій щодо визначення перспектив розвитку світового енергетичного ринку в умовах виходу з глобальної економічної кризи.

Рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, використано у практичній діяльності Посольства Республіки Ірак в Україні (довідка № 412 від 07.10.2014 р.) – при підготовці аналітичних матеріалів; Донецької торгово-промислової палати (довідка № 14-01/1 від 21.01.2014 р.) – результати SWOT-аналізу енергетичного сектору Іраку; ТОВ «Т-СЕРВІС» (м. Київ) (довідка № 17/2 від 11.02.2015 р.) – підходи щодо визначення факторів, що мають найбільший вплив на стан енергетичної залежності країн; ТОВ «ЯФІТ-ДІАМАНТ» (м. Київ) (довідка № 125 від 23.12.2014 р.) – результати дослідження проблем функціонування світової енергетики в кризових умовах.

Результати дисертаційної роботи використано також у навчальному процесі Донецького національного університету МОН України (м. Вінниця) при розробці навчально-методичних комплексів і викладанні дисциплін «Міжнародна економіка», «Міжнародні стратегії економічного розвитку», «Економіка зарубіжних країн» для спеціальності «Міжнародна економіка» (довідка № 169/01-08/01.13 від 30.12.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Проведене дослідження є результатом самостійної наукової праці автора.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались і отримали схвалення на міжнародних науково-практичних конференціях і семінарах: «Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект» (м. Донецьк – м. Святогірськ, 2013-2014 рр.); «Проблеми і перспективи розвитку співробітництва між країнами Південно-Східної Європи у рамках Чорноморського економічного співробітництва та ГУАМ» (м. Севастополь–м. Донецьк, 2011 р.).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 7 одноосібних наукових робіт загальним обсягом 3,4 д.а., у тому числі 5 статей у наукових фахових виданнях загальним обсягом 2,3 д.а., 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, загальним обсягом 1,1 д.а.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 178 сторінок друкованого тексту, включаючи 16 таблиць на 7 сторінках, 36 рисунків на 18 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і задачі дослідження, його об'єкт і предмет, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні основи дослідження світового енергетичного ринку в умовах глобалізації»* розкрито теоретичну сутність становлення світового ринку; визначено особливості розвитку світового енергетичного ринку в умовах глобалізації світової економіки; досліджено сутність енергоресурсної політики країн в умовах глобальної економічної кризи.

В процесі розвитку економіки змінювалось розуміння сутності ринку і ринкового механізму. В результаті дослідження ринку як суспільної форми організації і функціонування економіки, як системи економічних відносин, як механізму функціонування економіки, як сукупності угод з купівлі-продажу товарів і послуг, а також на основі дослідження функцій ринку (функція саморегулювання товарного виробництва; стимулююча функція; інформаційна функція; посередницька функція; регулююча функція) зроблено висновок, що між підсистемами ринкового господарства (сфера виробництва благ; сфера обміну) існує двосторонній взаємозв'язок. Підкреслено, що ефективне функціонування як окремого локального ринку, так і всієї системи ринків потребує дотримання ряду умов (наявність приватної власності як основи конкуренції; ринкове суперництво між товаровиробниками і споживачами; свобода підприємництва; свобода вибору; вільне ціноутворення; наявність ринкової інфраструктури).

Виходячи з того, що специфікою міжнародних ринків є двосторонній характер міжнародної торгівлі, зроблено висновок, що *світовий ринок* – це сукупність національних ринків країн, економічні зв'язки між якими визначаються міжнародною торгівлею (світовий ринок пов'язаний з виробництвом матеріальних благ і послуг; проявляється у переміщенні матеріальних благ між країнами; забезпечує можливість ефективного використання обмежених ресурсів у глобальному масштабі; здійснює сануючу функцію тощо).

В результаті дослідження теоретичної сутності становлення світового ринку (А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Ст. Мілля, Г. Хаберлер, Е. Хекшер, Б. Олін, П. Самуельсон, В. Столпер, В. Леонтьєв, Р. Вернон, Ч. Кіндлбергер, Л. Уельс, М. Портер, А. Маршалл, С. Ліндер та ін.) зроблено висновок, що функціонування і розвиток економічних систем базується на використанні економічних ресурсів (які у сукупності утворюють потенціал національних економік і світової економіки в цілому). Обґрунтовано, що хоча наявність сировинної бази створює додаткові

переваги для розвитку галузей виробництва, природні ресурси виступають необхідною, але не визначальною умовою розвитку країн внаслідок перетворення зовнішньоекономічних зв'язків на важливий чинник економічного розвитку. Таким чином, за наявних тенденцій, що склались у світогосподарській системі, співвідношення між базисними чинниками виробництва буде невинно змінюватись, що стосується, перш за все, енергетичних ресурсів у зв'язку із загостренням проблеми обмеженості природних запасів, особливо в розвинутих країнах. Підкреслено, що забезпечення економічних систем енергетичними ресурсами є глобальною проблемою, вирішення якої потребує комплексного підходу і скоординованих дій світового співтовариства.

Сучасна ситуація на світовому енергетичному ринку характеризується активізацією процесу глобалізації (монопродуктові і локальні ринки енергоресурсів еволюціонували в бік глобальних ринків окремих енергоресурсів) і загостренням конкуренції та протиріч між основними гравцями на міжнародних енергетичних ринках (головними споживачами енергоресурсів виступають високорозвинуті держави і країни Азії, в той час як основна частка світових запасів вуглеводнів зосереджена у порівняно невеликій групі країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою).

На основі дослідження глобального аспекту розвитку світового енергетичного ринку (підхід до енергетичних ресурсів не тільки як до засобу торгівлі й отримання прибутку окремими гравцями, але й як до однієї з основ розвитку світової економіки в цілому), а також з урахуванням загострення проблеми забезпечення балансу інтересів між основними суб'єктами світового енергетичного ринку в умовах глобалізації (нетто-імпортери зацікавлені у диверсифікації джерел енергоресурсів, нетто-експортери – у диверсифікації ринків збуту), доведено, що крім системи двосторонніх контрактних відносин, заснованій виключно на економічних принципах, має бути створена *система глобального доступу до енергетичних ресурсів, заснована на гуманітарних принципах* (яка може існувати лише за умови згоди провідних держав забезпечувати глобальну енергетичну безпеку і надати для цього ресурси для формування збалансованого енергетичного резерву, а також за умови створення міжнародного механізму управління зазначеним резервом).

В результаті проведеного дослідження виділено основні *чинники впливу на стабільність національних енергоринків в умовах глобалізації* (рис.1), обґрунтовано, що при розробці енергетичних стратегій розвитку країн, побудові прогнозів розвитку національних енергетичних ринків, необхідно враховувати вплив вказаних чинників в контексті кризових проявів на світовому енергетичному ринку.

В результаті дослідження сутності енергоресурсної політики країн (країн ЄС, США, Росії, країн Каспійського регіону, Туреччини, країн Азійсько-Тихоокеанського регіону) з урахуванням масштабних кризових проявів глобалізації (у тому числі зумовлених технологічною трансформацією глобальної економіки), зроблено висновок щодо необхідності пошуку для учасників світового енергетичного ринку (незалежно від їх масштабів і цілей) нових шляхів забезпечення енергетичної безпеки, розроблено *алгоритм забезпечення енергетичної безпеки країн* (рис.2).

Рис. 1. Чинники впливу на стабільність національного енергетичного ринку в умовах глобалізації

Підкреслено, що енергетична безпека має означати не лише запобігання конфліктам за енергетичні ресурси між постачальниками і споживачами, а також всередині груп країн-постачальників і країн-споживачів, але й розширення доступу до енергетичних ресурсів (неможливість розвитку економіки без енергетики зумовлює неможливість подолання глобальних проблем без забезпечення енергетичної безпеки).

У другому розділі «*Аналіз розвитку світового енергетичного ринку в умовах глобальної економічної кризи*» проаналізовано тенденції розвитку світового енергетичного ринку з урахуванням впливу глобальної економічної кризи; здійснено факторний аналіз рівня енергозалежності країн в умовах глобалізації; досліджено розвиток енергетичного сектору Іраку в контексті глобалізації світового енергетичного ринку.

В умовах зростання взаємозв'язку і взаємозалежності економік країн та скорочення забезпеченості світової економіки природно-сировинними ресурсами, розвиток світового господарства все більше залежить від вирішення глобальної проблеми забезпеченості енергетичною сировиною. На сучасному етапі спостерігається чітка тенденція до зростання обсягів споживання енергоресурсів (паливно-енергетичний баланс всіх країн світу базується на викопних видах палива), при цьому структура споживання первинних енергоресурсів у XX ст. зазнала кардинальних змін: якщо на початку сторіччя основним джерелом енергії було вугілля (94,4%), то вже у 70-х роках XX ст. домінуючим енергоносієм стала нафта (41,3%) (рис. 3).

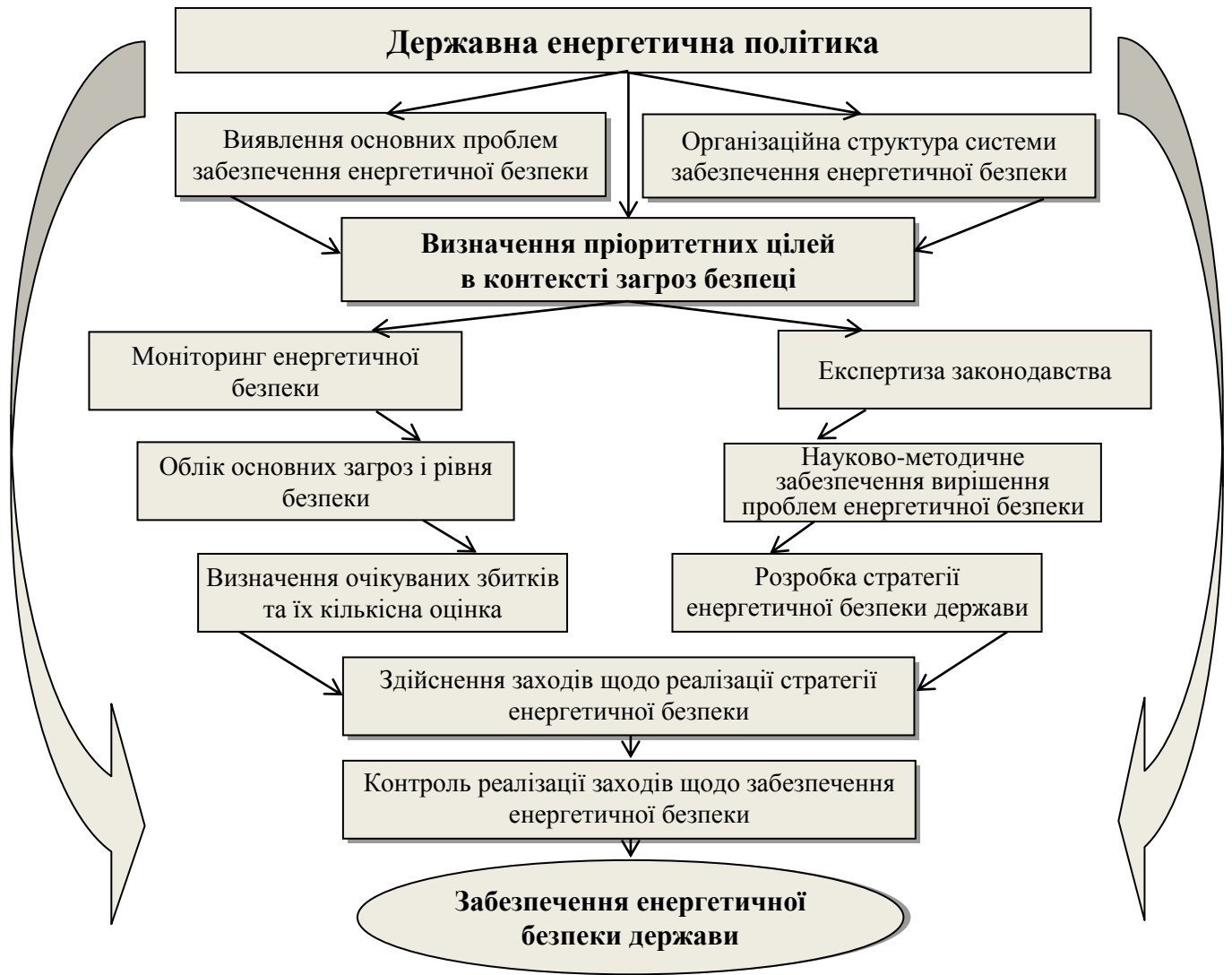

Рис.2. Алгоритм забезпечення енергетичної безпеки країни

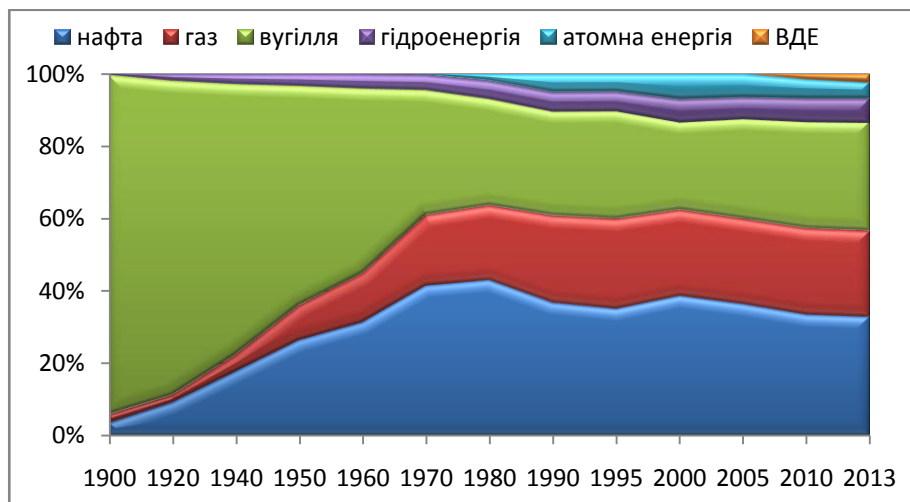

Рис. 3. Динаміка структури світового споживання первинних джерел енергії у 1900-2013рр., %%

Встановлено, що світовий ринок нафти (доведені запаси нафти у світі становили у 2013 р. 1688 млрд. барелів) (рис. 4), з одного боку, є глобальним, а з

іншого – сегментованим (внаслідок невеликого діапазону адаптації у багатьох НПЗ до нафти різних сортів нафтопереробні заводи певних регіонів залежать від нафти з конкретних родовищ), внаслідок чого настання кризи в певній країні або на певній території здатне створювати серйозні локальні дефіцити сировини (і відповідно нафтопродуктів) і скачки у цінах на нафтопродукти дестабілізуючого характеру.

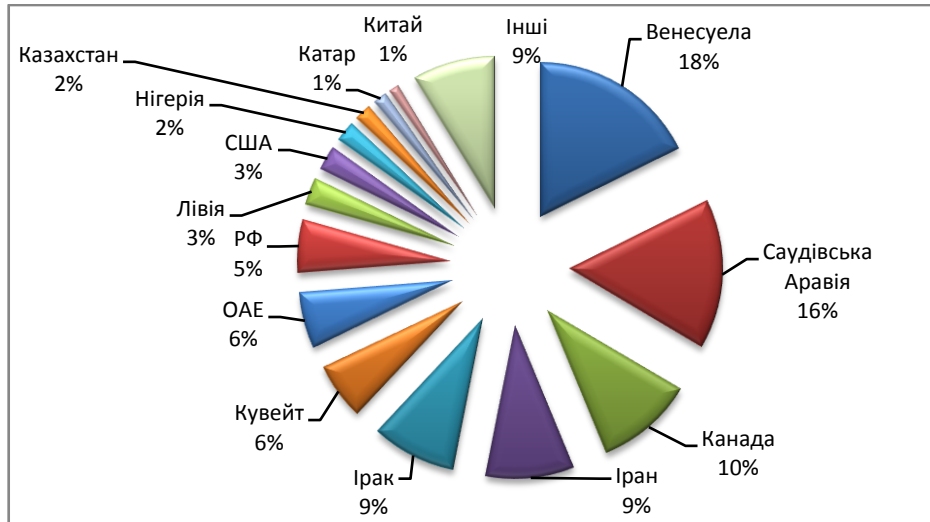

Рис. 4. Розподіл запасів нафти по країнах у 2013 р., %

З другої половини ХХ ст. широке розповсюдження як сировина для ряду галузей промисловості отримав природний газ (див. рис. 3) (найбільшим споживачем газу є хімічна промисловість). Встановлено, що хоча світовий ринок природного газу (доведені запаси газу у світі становили у 2013 р. 185,7 трлн. куб. м) має регіональний характер (рис. 5), внаслідок розвитку засобів транспортування газу регіональні ринки газу не є автономними утвореннями, а внутрішньорегіональна торгівля газом здійснюється на основі ринкової кон'юнктури, що склалась.

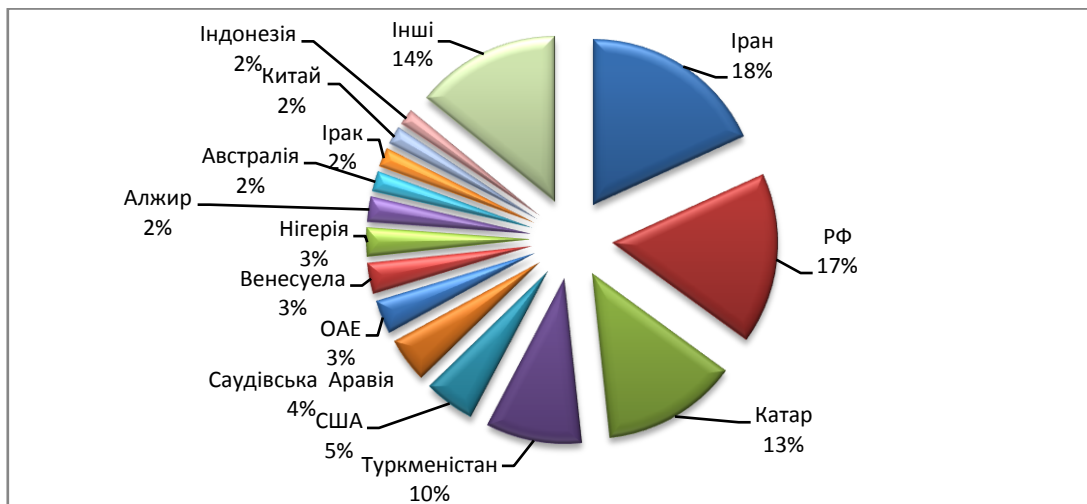

Рис. 5. Розподіл запасів газу по країнах у 2013 р., %

На сьогодні вуглеводні залишаються домінуючими енергоносіями у світовому енергетичному балансі (до кінця ХХ сторіччя частка нафти і газу на світовому енергетичному ринку становила 38,7% та 23,7% відповідно). Одночасно через безальтернативність вуглеводнів виникає загроза їх дефіциту в умовах прискореного

зростання енергоспоживання (що обумовлено відносним скороченням нарощування виробництва енергоносіїв, вичерпанням їх найбільш доступних запасів, а також геополітичною напруженістю в регіонах видобутку). Особливо відчутним розрив між зростанням обсягів споживання і зниженням обсягів виробництва вуглеводнів є в розвинутих країнах (так, на території ЄС знаходиться лише 3,5% світових доведених запасів газу і менше 2% доведених запасів нафти).

Крім того, збільшується частка країн і регіонів, розвиток яких не забезпечений власними енергоресурсами (так, на сьогодні Азія 60% потреби у нафті покриває за рахунок імпорту, до 2020 р. даний показник становитиме 80%), при цьому зростання енергоспоживання у світі відбувається вкрай нерівномірно, поглиблюючи наявні регіональні диспропорції в енергозабезпеченні, на основі чого зроблено висновок, що в умовах переходу до сталого розвитку зміна показника енергоємності в масштабах світового господарства (за рахунок підвищення ефективності використання енергії і переходу від викопних видів палива до екологічно чистих джерел енергії) має стати одним з найважливіших індикаторів ефективності енергетичної складової, яка забезпечує вказаний перехід.

В результаті проведеного дослідження висунуто і підтверджено припущення щодо взаємозв'язку кризових змін у світовій економіці й економіці окремих країн з ринками енергоресурсів: кожен з чотирьох глобальних економічних спадів, починаючи з 1971 р., відбувався після різкого підвищення цін на нафту; спостерігається наявність зворотного зв'язку між змінами цін на нафту і темпами зростання ВВП (рис. 6).

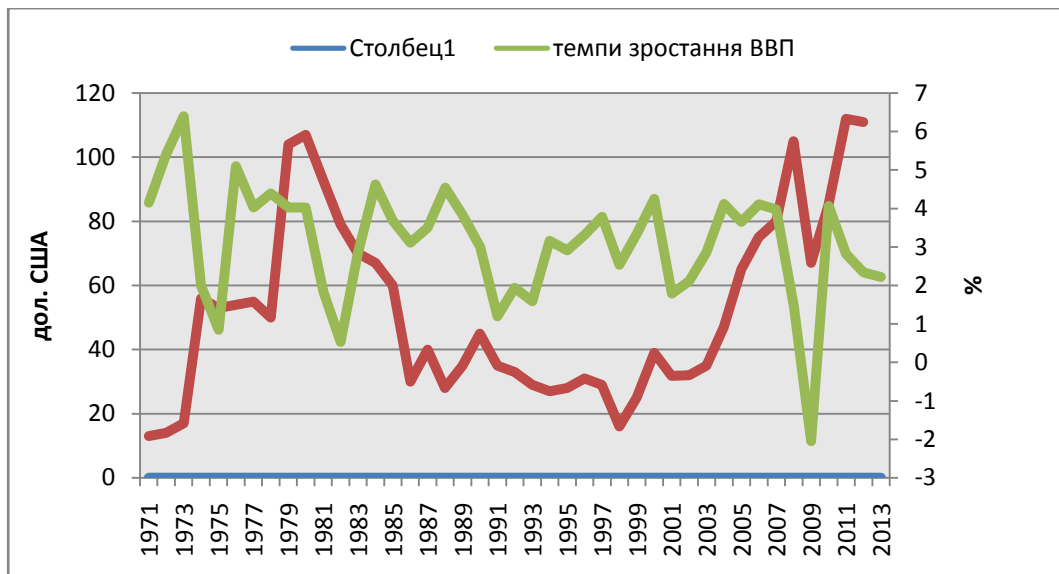

Рис. 6. Динаміка цін на нафту і темпів зростання ВВП у 1971-2013рр.

Зроблено висновок, що ціна на нафту стала важливим фінансовим індикатором стану світової економічної системи (зростання інвестиційної привабливості нафтових ф'ючерсних контрактів і похідних фінансових інструментів сприяло трансформації характеру нафтового ринку з товарно-сировинного в сегмент фінансового ринку). Одночасно спекулятивний характер формування світових цін на нафту робить їх надзвичайно чутливими до кризових проявів у світовій економіці.

В результаті систематизації комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників впливу розроблено *змістовно-структурну модель ринку нафти* (рис. 7).

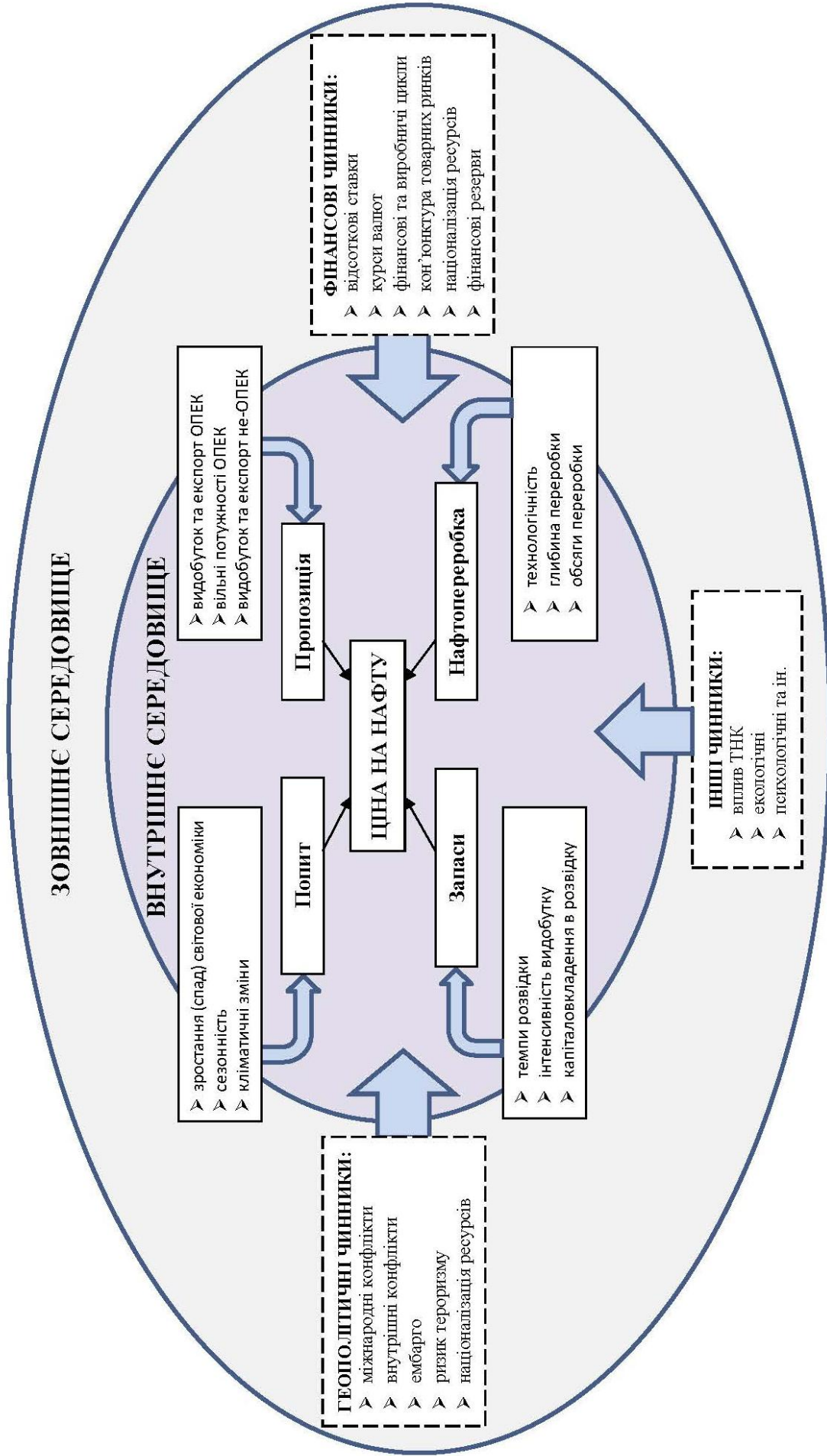

Рис. 7. Змістовно-структурна модель ринку нафти

З використанням прикладної програми *BP Stat* здійснено оцінку рівня енергозалежності країн (імпортна квота, енергоємність ВВП, споживання енергоресурсів на душу населення) від ряду факторних ознак за такими групами країн: *1 група* – країни з розвинутою економікою (ВВП на душу населення більше 25 тис. дол. США, енергоємність ВВП – 0,07-0,2 т на 1 тис. дол. США); *2 група* – країни з перехідною економікою і країни, що розвиваються (ВВП на душу населення 5 тис. – 20 тис. дол. США, енергоємність ВВП – 0,14-0,35 т на 1 тис. дол. США); *3 група* – країни з перехідною економікою і країни, що розвиваються (ВВП на душу населення 700 – 5 тис. дол. США, енергоємність ВВП – 0,4-1,5 т на 1 тис. дол. США).

Встановлено, що на показник *імпортної квоти* в 1-й групі країн впливають такі чинники – ВВП на душу населення, виробництво енергоресурсів на душу населення, імпорт енергоресурсів на душу населення; в 2-й групі країн – споживання енергоресурсів на душу населення, імпорт енергоресурсів на душу населення, експорт на душу населення; в 3-й групі країн – виробництво енергоресурсів на душу населення, імпорт енергоресурсів на душу населення, енергоємність ВВП; на показник *енергоємності ВВП* – в 1-й групі країн – виробництво енергоресурсів на душу населення, споживання енергоресурсів на душу населення, в 2-й групі країн – виробництво енергоресурсів на душу населення, споживання енергоресурсів на душу населення, експорт на душу населення; в 3-й групі країн – імпорт енергоресурсів на душу населення; на показник *споживання енергоресурсів на душу населення* – в 1-й групі країн – виробництво енергоресурсів на душу населення, енергоємність ВВП; в 2-й групі країн – ВВП на душу населення, імпорт енергоресурсів на душу населення, виробництво промислової продукції на душу населення, експорт на душу населення; в 3-й групі країн – ВВП на душу населення, виробництво енергоресурсів на душу населення, імпорт енергоресурсів на душу населення, виробництво промислової продукції на душу населення, експорт на душу населення.

Як свідчать результати дослідження розвитку енергетичного сектору Іраку в контексті глобалізації світового енергетичного ринку, країна займає 5-те місце за величиною доведених запасів нафти у світі (500 млрд. бар.) (табл. 1) і 13-те місце за запасами газу, при цьому Ірак розробляє тільки 15% своїх ресурсів (у порівнянні з 23% на Близькому Сході загалом), хоча з технічної точки зору нафтові проекти в Іраку є найменш складними і найменш витратними з точки зору капітальних витрат на одиницю нових виробничих потужностей і операційних витрат у світовій економіці (біля двох третин родовищ експлуатуються міжнародними компаніями за договорами технічного обслуговування).

З використанням результатів SWOT – аналізу енергетичного сектору Іраку (рис. 8) зроблено висновок, що розвиток економіки Іраку в найближчі десятиріччя буде залежати від нафтового сектору: в 2013 р. доходи від експорту нафти становили 95% державних доходів і були еквівалентні більше ніж 70% ВВП Іраку (для порівняння – в Кувейті – 55 %, в Саудівській Аравії – 52 %, в Ірані – 24 %), що обумовлює залежність економіки держави від ситуації на світовому нафтовому ринку і пріоритетність вирішення завдання розширення потужностей зі зберігання і транспортування нафти та газу в країні.

Розподіл запасів нафти в Іраку за регіонами, млрд. барелів*

Родовища	Доведені запаси, 2013 р.	Видобувні ресурси	Сукупне виробництво	Залишкові видобувні ресурси	Частка видобувних ресурсів, що залишилась
Південна Месопотамія	107	135	18	116	86%
Західна Курна	43	44	1	43	98%
Румейла	17	31	14	17	54%
Майнун	12	12	0	12	99%
Зубаір	8	10	2	8	80%
НахрУмр	6	6	0	6	98%
Центральна Месопотамія	12	19	0	8	99%
Східний Багдад	8	8	0	8	100%
ПівнічнийЗагрос	24	66	17	49	75%
Киркук	9	23	14	9	38%
Західна пустеля	0	13	0	13	100%
Ірак в цілому	143	232	35	197	85%

* без урахування доведених запасів на території Іракського Курдистану (4 млрд. бар.)

У третьому розділі «Перспективи розвитку енергетичного ринку в посткризових умовах» визначено перспективні тенденції розвитку глобального енергетичного ринку; проаналізовано прогнозні оцінки розвитку світового енергетичного ринку в посткризовий період; оцінено перспективи енергетичного сектору Іраку на світовому енергетичному ринку.

На сучасному етапі світогосподарського розвитку світова енергетика переживає безпрецедентні зміни. За результатами проведеного дослідження визначено такі перспективні тенденції розвитку глобального енергетичного ринку: зростання попиту на електричну енергію; зростання застосування природного газу і стрімке збільшення видобутку нетрадиційного газу; комерціалізація технологій чистого вугілля; світове відродження ядерної енергетики; розвиток відновлювальної енергетики; покращення структури управління і моніторингу мереж; підвищення енергоефективності; розвиток вискоєфективних систем накопичення енергії; лібералізація світового енергетичного ринку.

В умовах кризи кардинально зростає значення узгодженості дій виробників і споживачів під егідою Міжнародного енергетичного агентства, у тому числі щодо створення, координації і використання стратегічних запасів енергоресурсів. Обґрунтовано, що країнам слід створювати та підтримувати умови для залучення коштів в енергетичний сектор за рахунок формування конкурентних, відкритих і прозорих ринків, що вимагає створення передбачуваних режимів регулювання, розробки середньострокових і довгострокових прогнозів попиту на енергоресурси, усунення невинуватих адміністративних бар'єрів тощо.

Визначено цільові орієнтири залучення інвестицій у ланки глобальної виробничо-збутової енергетичної мережі: розвиток енергозбереження; впровадження більш екологічних та ефективних технологій; використання відновлювальних і альтернативних джерел енергії; забезпечення перевищення темпами зростання обсягів доведених запасів вуглеводнів темпів їх використання; підвищення віддачі родовищ; підвищення ефективності нафто- і газовидобутку; розвиток глобального ринку скрапленого природного газу; створення і модернізація інфраструктури для транспортування і зберігання енергоносіїв та ін.

СИЛЬНІ СТОРОНИ

- 5-е місце в світі за величиною доведених запасів нафти;
- 13-е місце в світі за величиною доведених запасів газу;
- геополітичне положення: сільні кордони з країнами-імпортерами газу (Туреччина, Йорданія, Кувейт і Сирія);
- членство в ОПЕК з можливістю отримання частки в загальному експорті нафти;
- вихід в Перську затоку;
- можливість морський і сухопутний транспортування нафти і газу;

СЛАБКІ СТОРОНИ

- відсутність розвитку країни протягом більше 30 років внаслідок воєн, політичних конфліктів і міжнародного ембарго;
- слабо розвинені елементи енерготранспортної інфраструктури;
- низький рівень інвестицій у розвідку та видобуток енергоресурсів;
- висока енергоемність і низька енергоефективність виробництва;
- вкрай низьке державне фінансування енергетичних галузей;
- висока частка споживання нафти на внутрішньому ринку, в першу чергу для виробництва електроенергії;
- державні обмеження у сфері споживання і видобутку нафти;
- відсутність інвестицій у створення резерву виробничих потужностей;
- спалювання попутного газу;
- нездоволені проблеми в управлінні сектором вуглеводнів між федеральною владою та Регіональним урядом Курдистану
- низькі обсяги торгівлі енергоресурсами між країнами на Близькому Сході;
- відсутність підземних сховищ газу;
- великий вплив на економіку нафтового сектора (72% у ВВП) і, як наслідок, значна залежність від ситуації на світовому нафтовому ринку;
- технологічна відсталість нафтопереробки;
- постійне відставання розвідки запасів від виробництва та експорту нафти;
- більше 70% видобутку нафти ведеться на родовищах, що знаходяться у віданні міжнародних нафтових корпорацій;

МОЖЛИВОСТІ

- зростаючий попит на енергоресурси у світовій економіці;
- сусідство швидкозростаючих ринків Азатсько-Тихоокеанського регіону, особливо Китаю та Індії;
- зростання частки в загальному видобутку ОПЕК;
- створення резервних вільних потужностей, які можуть бути швидко розгорнуті у відповідь на додаткові потреби ринку;
- використання спалюваного на даний момент попутного газу;
- виробництво та експорт зрідженого природного газу;
- створення нової газотранспортної магістралі через Туреччину для транспортування газу з Азербайджану і врізки в неї газопроводу з північної частини Іраку, дасть можливість стати постачальником газу на європейський ринок;
- використання надлишку газу для вироблення електроенергії на експорт в сусідні країни;
- експорт в Кувейт з південних родовищ;
- цінова конкурентоспроможність на ринках Європи і АТР;
- розвиток регіональної торгівлі газом в умовах більш тісних транскордонних взаємозв'язків.

ЗАГРОЗИ

- зовнішнє політичне пропистояння і конфлікти;
- внутрішні етнічні конфлікти;
- пануючий вплив на ринках енергоресурсів ТНК розвинутих країн;
- зниження попиту на імпорту нафту на ринках Північної Америки;
- зростання виробництва нафти в країні - не членах ОПЕК;
- нестабільність світових ринків нафти і газу;
- велика частка запасів знаходиться в Іракському Курдистані;
- політична нестабільність на Близькому Сході;
- відсутність чітких перспектив експорту газу.

Рис. 8. SWOT – аналіз енергетичного сектору Іраку

Обґрунтовано, що з метою зниження інвестиційних ризиків і сприяння забезпеченню надійних і стійких енергетичних потоків у світовій економіці необхідною є економічно обґрунтована диверсифікація контрактів, включаючи довгострокові і спотові контракти, що сприятиме справедливому розподілу ризиків між усіма зацікавленими сторонами, задіяними у постачанні енергоресурсів. Формування інвестиційних потоків між країнами на основі ринкових механізмів сприятиме укріпленню енергетичної безпеки, підвищенню стійкості до кризових проявів на світовому енергетичному ринку.

Визначено *напрямки* забезпечення підвищення рівня енергозбереження і енергоефективності на світовому енергетичному ринку: підвищення рівня екологічності і ефективності переробки вуглеводнів; мінімізація рівня спалювання супутнього газу і заохочення його використання; удосконалення енергетичної інфраструктури тощо.

В період технологічної трансформації глобальної економіки зростає важливість прогнозування розвитку світового енергетичного ринку. За оцінками міжнародних енергетичних організацій, світовий попит на нафту до 2030 р. збільшиться в 1,22 рази – з 4,3 трлн. т рідких вуглеводнів в 2010 р. до 5,3 трлн. т в 2030 р. (в Китаї та Індії – в 1,8 рази, в Бразилії – в 1,3 рази, в країнах Середнього і Близького Сходу – в 1,8 рази, в країнах Африки – в 1,16 разів, в США – на 2%, в Японії – на 2,4%, в Європі зменшиться на 2,2-2,5%). За вказаний період очікується збільшення попиту на газ в 1,4 рази (у розвинутих країнах – на 15%, у країнах, що розвиваються – в 1,6 разів, у т.ч. в Китаї – в 2 рази, в Індії – в 1,6 рази), зростання вдвічі частки нетрадиційних і високотехнологічних видів палива у загальному обсязі рідкого палива (з 5% до 10%). При цьому виробництво енергоносіїв у світовій економіці відповідатиме динаміці попиту (табл. 2).

Таблиця 2

**Баланс світового виробництва і споживання рідких вуглеводнів,
в середньому за період, млн. т**

	Роки					
	2012	2012	2011-2015	2016-2020	2021-2025	2026-2030
Світове виробництво	4452	4452	4490	4719	4921	5159
Світове споживання	4411	4411	4457	4696	4926	5201
Зміна запасів	-40,5	40,5	32,9	23,3		

Очікується, що насичення глобального ринку газу (внаслідок різкого зростання видобутку нетрадиційного газу в США і збільшення обсягів виробництва скрапленого природного газу) сприятиме відмові експортерів газу від прив'язування до цін на нафту, що, в свою чергу, дозволить збільшити попит на газ, особливо в європейському секторі електроенергетики (внаслідок зростання конкурентоспроможної пропозиції природного газу у порівнянні з іншими видами викопного палива).

В результаті оцінки перспективних позицій Іраку на світовому ринку енергоресурсів зроблено висновок, що в рамках тенденції зростання обсягів виробництва нафти в країнах - не членах ОПЕК, Ірак до 2035 р. (за наявними прогнозами) стане одним з головних продуцентів світового видобутку нафти (рис. 9): очікується, що експорт Іраку становитиме 4,4 млн. бар/день у 2020 р., 5,2 млн. бар/день у 2025 р., 6,3 млн. бар/день у 2035 р., внаслідок чого до 2030 р. країна стане другим за величиною світовим експортером нафти після Саудівської Аравії. Підкреслено, що Ірак має значний потенціал для забезпечення прогнозованих

темпів зростання виробництва з урахуванням наявних ризиків (глобальних чинників невизначеності світового енергетичного ринку).

Рис. 9. Внесок у зростання світової економіки поставок нафти з окремих країн до 2035 р. (за прогнозами МЕА)

Все більш важливу роль в енергетичному балансі Іраку відіграє видобуток природного газу: очікується, що видобуток газу в Іраку до 2035 р. збільшиться майже в 10 разів (до 90 млрд. куб. м) (рис. 10). При цьому розвиток видобутку природного газу буде ключовим у визначенні перспектив і можливих обсягів експорту газу: за наявними оцінками, Ірак має стати нетто-експортером газу, починаючи з 2016 р.; обґрунтовано, що частину надлишку газу Ірак може використати для вироблення електроенергії на експорт в сусідні країни. Підкреслено, що за вартістю поставок на регіональні і міжнародні ринки іракський газ виступає як потенційно висококонкурентоздатний.

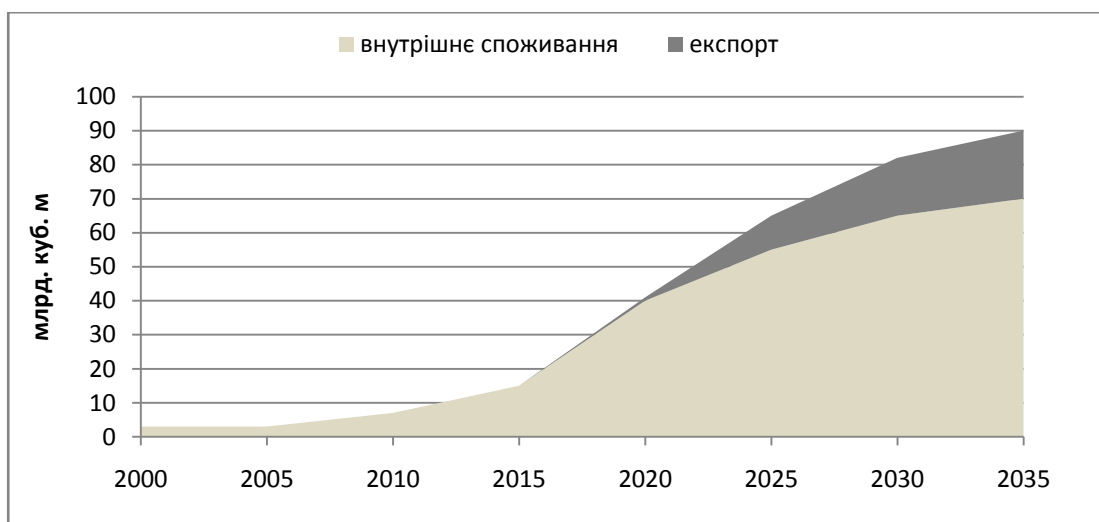

Рис. 10. Прогнозний газовий баланс Іраку до 2035 р. (за прогнозами МЕА)

В результаті проведеного дослідження визначено основні складові енергетичної політики Іраку (рис. 11). Підкреслено, що енергетичний сектор Іраку має стати рушійною силою національного розвитку, забезпечуючи надходження доходів від експорту, які можуть бути використані для забезпечення постачання енергії на внутрішній ринок і сприяння диверсифікації національної економіки.

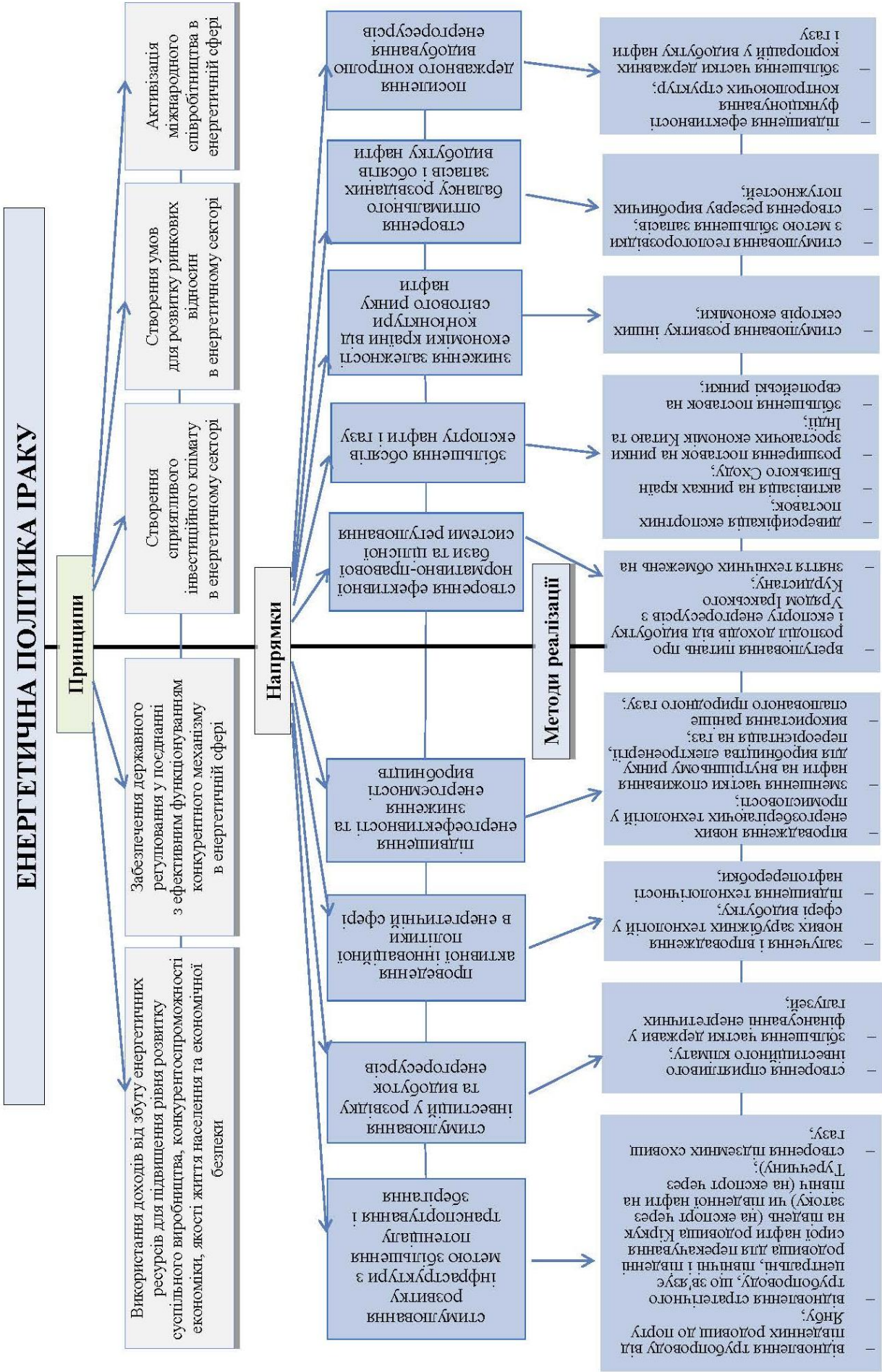

Рис. 11. Основні складові енергетичної політики Іраку

ВИСНОВКИ

В дисертаційній роботі вирішено важливе наукове завдання удосконалення теоретичних засад дослідження світового енергетичного ринку і розробки організаційно-концептуального інструментарію забезпечення розвитку енергетичного ринку в контексті впливу глобальних кризових проявів, що дозволило зробити такі висновки:

1. Виходячи з того, що між підсистемами ринкового господарства (сфера виробництва благ, сфера обміну) існує двосторонній взаємозв'язок, зроблено висновок, що *світовий ринок* – це сукупність національних ринків країн, економічні зв'язки між якими визначаються міжнародною торгівлею (світовий ринок пов'язаний з виробництвом матеріальних благ і послуг; проявляється у переміщенні матеріальних благ між країнами; забезпечує можливість ефективного використання обмежених ресурсів у глобальному масштабі; здійснює сануючу функцію тощо).

2. Обґрунтовано, за тенденцій, що склались у світогосподарській системі, співвідношення між базисними чинниками виробництва буде невпинно змінюватись, що стосується, перш за все, енергетичних ресурсів у зв'язку із загостренням проблеми обмеженості природних запасів, особливо в розвинутих країнах. Доведено, що хоча наявність сировинної бази створює додаткові переваги для розвитку галузей виробництва, природні ресурси виступають необхідною, але не визначальною умовою розвитку країн внаслідок перетворення зовнішньоекономічних зв'язків на важливий чинник економічного розвитку.

3. Виходячи з того, що сучасна ситуація на світовому енергетичному ринку характеризується активізацією процесу глобалізації (монопродуктові та локальні ринки енергоресурсів еволюціонували в бік глобальних ринків окремих енергоресурсів) і загостренням конкуренції й протиріч між основними гравцями на міжнародних енергетичних ринках, доведено, що крім системи двосторонніх контрактних відносин, заснованій виключно на економічних принципах, у світовій економіці має бути створена *система глобального доступу до енергетичних ресурсів*, заснована на гуманітарних принципах.

4. В результаті проведеного дослідження виділено основні *чинники впливу на стабільність національних енергоринків в умовах глобалізації* (ресурсні, економічні, науково-технічні, політико-правові, міжнародні), обґрунтовано, що при розробці енергетичних стратегій розвитку країн, побудові прогнозів розвитку національних енергетичних ринків, необхідно враховувати вплив вказаних чинників в контексті кризових проявів на світовому енергетичному ринку.

5. В результаті дослідження сутності енергоресурсної політики країн з урахуванням масштабних кризових проявів в умовах глобалізації зроблено висновок щодо необхідності пошуку для учасників світового енергетичного ринку (незалежно від їх масштабів і цілей) нових шляхів забезпечення енергетичної безпеки, розроблено *алгоритм забезпечення енергетичної безпеки країн*.

6. На сучасному етапі спостерігається чітка тенденція до зростання обсягів споживання енергоресурсів у світі (паливно-енергетичний баланс всіх країн світу базується на викопних видах палива), при цьому вуглеводні залишаються домінуючими енергоносіями у світовому енергетичному балансі. Світовий ринок нафти, з одного боку, є глобальним, а з іншого – сегментованим, внаслідок чого настання кризи в певній країні або на певній території здатне створювати серйозні локальні дефіцити сировини і скачки у цінах на нафтопродукти дестабілізуючого характеру; світовий ринок

природного газу має регіональний характер, однак внаслідок розвитку засобів транспортування газу регіональні ринки газу не є автономними.

7. Встановлено, що збільшується частка країн і регіонів, розвиток яких не забезпечений власними енергоресурсами, при цьому зростання енергоспоживання у світі відбувається вкрай нерівномірно, поглиблюючи наявні регіональні диспропорції в енергозабезпеченні, на основі чого зроблено висновок, що в умовах переходу до сталого розвитку зміна показника енергоємності в масштабах світового господарства має стати одним з найважливіших індикаторів енергоефективності. З використанням прикладної програми *BP Stat* здійснено оцінку рівня енергозалежності країн від ряду факторних ознак.

8. В результаті проведеного дослідження висунуто і підтверджено припущення щодо взаємозв'язку кризових змін у світовій економіці з ринками енергоресурсів. При цьому ціна на нафту стала важливим фінансовим індикатором стану світової економічної системи, одночасно спекулятивний характер формування світових цін на нафту робить їх надзвичайно чутливими до кризових проявів у світовій економіці, з урахуванням чого розроблено *змістовно-структурну модель ринку нафти*.

9. З використанням результатів SWOT – аналізу енергетичного сектору Іраку зроблено висновок, що розвиток економіки Іраку в найближчі десятиліття буде залежати від нафтового сектору, що обумовлює пріоритетність вирішення в країні завдання розширення потужностей зі зберігання і транспортування нафти та газу.

10. На основі ідентифікації перспективних тенденцій розвитку глобального енергетичного ринку визначено *цільові орієнтири залучення інвестицій* у ланки глобальної виробничо-збутової енергетичної мережі (розвиток енергозбереження; впровадження більш екологічних і ефективних технологій; використання відновлювальних і альтернативних джерел енергії; підвищення віддачі родовищ, створення і модернізація інфраструктури для транспортування і зберігання енергоносіїв та ін.). Обґрунтовано, що з метою зниження інвестиційних ризиків і сприяння забезпеченню стійких енергетичних потоків у світовій економіці, необхідною є економічно обґрунтована диверсифікація контрактів, що сприятиме укріпленню енергетичної безпеки, підвищенню стійкості до кризових проявів на світовому енергетичному ринку.

11. В результаті аналізу прогнозних оцінок розвитку світового енергетичного ринку в посткризовий період зроблено висновок щодо очікуваного збільшення попиту на нафту до 2030 р. в 1,22 рази, попиту на газ – в 1,4 рази, частки нетрадиційних і високотехнологічних видів палива у загальному обсязі рідкого палива – в 2 рази. Насичення глобального ринку газу сприятиме відмові експортерів газу від прив'язування до цін на нафту, що, в свою чергу, дозволить збільшити попит на газ внаслідок зростання конкурентоспроможної пропозиції останнього у порівнянні з іншими видами викопного палива.

12. В результаті оцінки перспективних позицій Іраку на світовому ринку енергоресурсів зроблено висновок, що в рамках тенденції зростання обсягів виробництва нафти в країнах - не членах ОПЕК, до 2035р. Ірак стане одним з головних продуцентів світового видобутку нафти і газу, навіть з урахуванням глобальних чинників невизначеності ринку. Підкреслено, що енергетичний сектор Іраку має стати рушійною силою економічного розвитку країни, визначено *основні складові енергетичної політики Іраку*.

ПУБЛІКАЦІЇ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

1. Кадер Ш. Оценка состояния энергетического рынка Ирака / Ш. Кадер // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка, 2015. – Вип. 9. – С. 151–159 (0,7 д.а.).

2. Кадер Ш. Цены на нефть и мировые кризисы / Ш. Кадер // Европейски практики и национални рефлексии в планирането. Международна Юбилейна научно-практическа конференция (24-25 април 2015 г., Свищов): Сборник доклади. – 2015. – Т. III. – С. 474–479 (0,4 д.а.).

Публікації у наукових фахових виданнях

3. Кадер Ш. Энергетическая безопасность стран в условиях глобальной трансформации мирового энергорынка / Ш. Кадер // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. тр. – Донецк: ДонНУ, 2014. – Т.2. – С. 131–135 (0,4 д.а.).

4. Кадер Ш. Современные проблемы мировой энергетики / Ш. Кадер // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. тр. – Донецк: ДонНУ, 2013. – Т.2. – С. 323–326 (0,4 д.а.).

5. Кадер Ш. Фактори розвитку ринку енергетичних ресурсів / Ш. Кадер // Проблемы и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. – Сборник научных трудов. – Одесса-Севастополь-Донецк: ДонНУ, РФ НИСИ в г. Донецке, 2011. – Ч. II. – С. 751–757 (0,6 д.а.).

6. Кадер Ш. Энергетическая политика стран в современных условиях / Ш. Кадер // Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. Науковий журнал. – Донецьк: ДонНУ, 2011, Спецвипуск, Т.2. – С. 355–358 (0,5 д.а.).

7. Кадер Ш. Влияние глобального экономического кризиса на развитие мирового энергетического рынка / Ш. Кадер // Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. Науковий журнал. – Донецьк: ДонНУ, 2010. – №2, Т.2. – С. 509–513 (0,4 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Кадер Шамал Ахмед. Розвиток світового енергетичного ринку в умовах глобальної економічної кризи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Донецький національний університет Міністерства освіти і науки України. – Вінниця, 2015.

Дисертацію присвячено розвитку теоретико-методологічних основ дослідження світового ринку енергетичних ресурсів та розробці науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування світового енергетичного ринку в умовах глобальної економічної кризи.

Розкрито теоретичну сутність становлення світового ринку; визначено особливості розвитку світового енергетичного ринку в умовах глобалізації світової

економіки; досліджено сутність енергоресурсної політики країн в умовах глобальної економічної кризи.

Проаналізовано тенденції розвитку світового енергетичного ринку з урахуванням впливу глобальної економічної кризи; здійснено факторний аналіз рівня енергозалежності країн; досліджено розвиток енергетичного сектору Іраку в контексті глобалізації світового енергетичного ринку.

Визначено перспективні тенденції розвитку глобального енергетичного ринку; проаналізовано прогнозні оцінки розвитку світового енергетичного ринку в посткризовий період; оцінено перспективи Іраку на світовому енергетичному ринку.

Ключові слова: світовий ринок, ринок енергоресурсів, світовий енергетичний ринок, енергоресурсна політика, енергетична безпека країни, енергозалежність країни, глобалізація, світова економічна криза.

АННОТАЦІЯ

КадерШамал Ахмед. Развитие мирового энергетического рынка в условиях глобального экономического кризиса. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Донецкий национальный университет Министерства образования и науки Украины. – Винница, 2015.

Диссертация посвящена развитию теоретико-методологических основ исследования мирового рынка энергетических ресурсов и разработке научно-практических рекомендаций по повышению эффективности функционирования мирового энергетического рынка в условиях глобального экономического кризиса.

Раскрыта теоретическая сущность становления мирового рынка; определены особенности развития мирового энергетического рынка в условиях глобализации мировой экономики; исследована сущность энергоресурсной политики стран в условиях глобального экономического кризиса.

Доказано, что природные ресурсы выступают необходимым, но не определяющим условием развития стран; доказана необходимость создания в мировой экономике системы глобального доступа к энергетическим ресурсам, основанной на гуманитарных принципах; выделены основные факторы влияния на стабильность национальных энергорынков в условиях глобализации; разработан алгоритм обеспечения энергетической безопасности стран.

Проанализированы тенденции развития мирового энергетического рынка с учетом влияния глобального экономического кризиса; осуществлен факторный анализ уровня энергозависимости стран; исследовано развитие энергетического сектора Ирака в контексте глобализации мирового энергетического рынка.

Выявлены тенденции возрастания объемов потребления энергоресурсов в мире, их неравномерность, усугубление региональных диспропорций в энергообеспечении. Осуществлена оценка уровня энергозависимости стран от ряда факторных признаков; выдвинуто и подтверждено предположение о взаимосвязи кризисных изменений в мировой экономике с рынками энергоресурсов. Разработана содержательно-структурная модель рынка нефти, осуществлен SWOT-анализ энергетического сектора Ирака.

Определены перспективные тенденции развития глобального энергетического рынка; проанализированы прогнозные оценки развития мирового энергетического рынка в посткризисный период; оценены перспективы Ирака на мировом энергетическом рынке.

Определены целевые ориентиры привлечения инвестиций в рамках глобальной производственно-сбытовой энергетической сети, в рамках анализа развития мирового энергетического рынка в посткризисный период сделан вывод об ожидаемом увеличении спроса на нефть. Обосновано, что Ирак станет одним из главных продуцентов мировой добычи нефти и газа, определены основные составляющие энергетической политики Ирака.

Ключевые слова: мировой рынок, рынок энергоресурсов, мировой энергетический рынок, энергоресурсная политика, энергетическая безопасность страны, энергозависимость страны, глобализация, мировой экономический кризис.

SUMMARY

Kader Shamal Ahmed. The Development of the Global Energy Market in the Global Economic Crisis. – Manuscript.

The dissertation to compete for a scientific degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – Donetsk National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnitsa, 2015.

The dissertation is devoted to development of theoretical and methodological foundations of the study of the world market of energy resources and the development of scientific and practical recommendations to improve the functioning of the global energy market in the global economic crisis.

The theoretical becoming of essence of a global market was disclosed. The features of the development of the global energy market in the context of globalization of the world economy were identified. The nature of the energy resource policy in the global economic crisis was investigated.

The tendencies of the global energy market with the influence of the global economic crisis were analyzed. A factor analysis of the level of energy dependence countries was conducted. The development of Iraq's energy sector in the context of globalization of the world energy market was investigated.

Perspective trends of the global energy market were identified. The forecasts of the development of the global energy market in the post-crisis period was analyzed. The perspectives of Iraq on the global energy market were evaluated.

Keywords: world market, the energy market, the global energy market, Energy resources policy, energy security, energy dependence of the country, globalization, the global economic crisis.